

EXIGENȚE ALE STATULUI DE DREPT AȘA CUM REIES DIN CONSTITUȚIILE UNOR STATE MEMBRE ALE UNIUNII EUROPENE

*Lect.univ.drd.Verga Crina Mihaela,
Facultatea de Drept,
Universitatea „Mihail Kogălniceanu”Iași*

Fondée en Allemagne à la fin de XIXe siècle sur les idées de Kant concernant “la société civile”, société dans laquelle on assure les droits naturels de l’individu, l’idée de l’État de droit est reprise après la deuxième guerre mondiale, inscrite dans certaines constitutions et transformée en un critérium fondamental de la démocratie dans les documents internationales.

La recherche énonce et analyse les exigences qui s’imposent pour pouvoir parler de l’existence de l’État de droit, telles comme elles résultent tant des dispositions constitutionnelles de quelques Etats de l’Union Européenne que de leur pratique politique.

Il est nécessaire que tout État qui se respecte et qui désire d’adhérer aux structures internationales ait en vue l’inclusion dans la constitution et la réalisation effective des exigences d’un État de droit véritable.

În determinarea sensului și conținutului principiului statului de drept vom avea în vedere atât opiniile fondatorilor teoriei, cât și cele exprimate astăzi, inclusiv cele concretizate în acte juridice fundamentale.

Dacă ne referim la stabilirea bazelor principiului pe care îl vom analiza în această lucrare, trebuie să menționăm și faptul că ideea statului de drept poate fi întâlnită încă din antichitate, regăsindu-se în filosofia dreptului natural, și mai apoi în actele cu valoare constituțională din Marea Britanie – Magna Charta Libertatum (1215), Petiția Drepturilor (1627), Habeas Corpus (1679), Bill-ul Drepturilor (1688)¹ - , dar doctrina se încheagă mult mai târziu, în secolul al XIX-lea. „Fundamentată în Germania către sfârșitul secolului amintit pe baza ideilor lui Kant referitoare la «societatea civilă», societate în care individului îi sunt garantate drepturile naturale, ideea statului de drept este reluată după cel de-al doilea război mondial, înscrisă în unele constituții și transformată într-un fundamental criteriu al democrației în documentele internaționale”² (“Carta de la Paris pentru o nouă Europă” din 1990 se referă la “stat de drept, democrație și drepturile omului”, iar „Tratatul stabilind o Constituție pentru Europa”³ statuează că „Uniunea Europeană este fondată pe valorile respectării demnității umane, a libertății, a democrației, a egalității, a statului de drept, ca și pe respectarea drepturilor omului”).

¹ I.Deleanu, *Justiția constituțională*, Ed. Lumina Lex, București, 1995, p. 92

² G.Vrabie, M. Bălan, *Organizarea politico-etatică a României*, Ed.Institutul European, Iași, 2004, p. 42-43

³ *Tratat stabilind o Constituție pentru Europa*, publicat în „Jurnalul Oficial” nr.C 310 din 16 decembrie 2004, art. I-2, p. 9

Potrivit opiniilor exprimate în literatura juridică, termenul “stat de drept” provine din limba germană (“Rechtsstaat”) și a fost utilizat pentru prima dată de autorii germani O. Bahr (1864) și R. von Gneist (1879), însă fondatori ai statului de drept sunt R. von Mohl și J.F. Stahl. Poziția celui dintâi autor care a pus bazele acestui principiu se înscrie într-o concepție liberală, ca o reacție la omniprezența statului polițienesc (administrativ) și a absolutismului acestuia, căutând să limiteze sfera lui de acțiune pentru a proteja mai bine libertățile individuale, prin edictarea de legi precise și stabilirea de tribunale competente.

Unii autori⁴, deși nu contestă faptul că doctrina statului de drept este de origine germană, subliniază că „Adunarea Națională franceză de la 1789 a degajat ideile și, în parte, a stabilit instituțiile corespunzătoare statului de drept”. În acest sens, în Franța, la Școala de la Strasbourg – printre ai cărei reprezentanți putem aminti pe Carré de Malberg, Eisenmann, Prélot, Burdeau, Capitant – se vorbea de existența unui *stat de legalitate*.

Teoria statului de drept a vizat încadrarea și limitarea puterii de stat prin drept. În Germania, *Rechtsstaat* va deveni statul în care administrația este supusă legii și unde există căi de recurs jurisdicțional împotriva ei. Statul este unica sursă a dreptului (Ihering), în măsura în care el singur deține puterea de constrângere, adică puterea de a formula ordine și dispoziții care se impun prin ele însele. Abordarea kelseniană va impinge până la limită construcția formală a statului. Pentru Kelsen, expresia “stat de drept” este pură tautologie, el eliminând orice întrebare cu privire la relația drept-stat și asimilând conceptele de “stat de drept” și de “ordine juridică”, pentru el statul nefiind altceva decât „ordine de drept”.

Doctrina și practica germană a statului de drept au cunoscut o evoluție de la statul de drept formal la statul de drept material. Eșecul Republicii de la Weimer a arătat clar germanilor că statul de drept privit doar prin perspectiva formelor nu aducea toate garanțiile necesare pentru protecția libertăților și că trebuie să fie adoptată și o concepție materială a statului de drept, adică cea a unui stat care asigură în mod efectiv drepturile fundamentale ale indivizilor. Este ceea ce s-a urmărit prin adoptarea Legii fundamentale din 1949.

Problematica statului de drept va conduce și doctrina franceză la confruntarea cu dificila problemă a raporturilor dintre stat și drept, avându-se în vedere, mai ales, doctrina germană a autolimitării. Cei mai apropiați de gândirea germană și adepți ai pozitivismului juridic (Carré de Malberg și Esmein) exclud orice posibilitate de existență a unui drept anterior și superior statului; alții caută în drept un principiu de limitare “obiectivă” a puterii statului și plasează izvorul dreptului în afara statului, afirmând că dreptul este exterior, anterior și superior statului (L. Duguit și Hauriou).

Concepția anglo-saxonă despre statul de drept se concretizează prin expresia “rule of law”, care pentru unii reprezintă principiul legalității; pentru alții, sensul acestei sintagme are în vedere anumite calități pe care trebuie să le prezinte legislația sau procesul jurisdicțional; în sfârșit, unii juriști anglo-saxoni, analizând semnificația lui “rule of law”, susțin că e vorba de o doctrină metajuridică.

“Rule of law” este, potrivit unei opinii⁵, principiul potrivit căruia raporturile dintre indivizi, precum și dintre aceștia și puterile publice sunt guvernate în conformitate cu

⁴ I.Deleanu, *Justiția constituțională*, Ed. Lumina Lex, București, 1995, p. 92

⁵ I.Deleanu, *op. cit.*, p. 100

“primatul legii”. În timp ce “rule of law” postulează existența unui drept independent față de stat și face din această autonomie conceptuală un factor de garanție față de puterile publice, “statul de drept” înțelege să asigure el însuși această garanție, supunând supremației legii un drept considerat ca fiind însăși dreptul statului. Această diferență este rezultatul unei evoluții diferite a sistemului juridic englez față de Europa continentală. Interpretarea actuală privind teoria britanică concretizată în expresia „rule of law” și teoria germană exprimată prin termenul “rechtstaat” a evoluat în sensul apropierei celor două doctrine.

Inițial, statul de drept a fost conceput ca un postulat sau axiomă, a cărui validitate nu cerea nici o demonstrație. În jurul anilor 1980 s-a ajuns la o mondializare a teoriei și la trecerea ideii de stat de drept în practica politică⁶.

În literatura juridică⁷ statul de drept a fost definit ca model de organizare a societății pentru limitarea puterii autorității și pentru garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. Se dorea o organizare și o legitimare a coerciției (o reglementare juridică a coerciției statale prin apariția unor legi și prin exercitarea unor atribute de *juris dictio*). Se urmărea, de asemenea, limitarea puterii administrației și controlul ei. Apar, astfel, instanțe de contencios administrativ – instanțe specializate. În același timp, era susținută și ideea de supremației a legii și a Constituției, fiind instituit și controlul privind constituționalitatea legilor. Primul tip de control ce viza conformitatea legilor cu Constituția a fost reflectat de așa-numitul „model american”, potrivit căruia controlul era exercitat de tribunalele obișnuite, acesta debutând cu celebra hotărâre ”Marbury versus Madison” (1803), în care Curtea Supremă de Justiție a S.U.A. a afirmat că superioritatea Constituției se impune tuturor, inclusiv tribunalelor care trebuie să asigure respectarea actului fundamental.

În concepția profesorului Tudor Drăganu⁸, trei elemente esențiale caracterizează statul de drept: a) ideea de organizare a statului pe baza separației puterilor în stat; b) promovarea drepturilor și libertăților inerente naturii umane; c) respectarea reglementărilor de către organele statului în întreaga lor activitate.

În literatura juridică⁹ sunt precizate o serie de valori care pun în evidență existența unui stat de drept, precum: predictibilitatea, securitatea juridică, subordonarea puterii față de drept, existența unui regim constituțional, stabilitatea, coerența, egalitatea și corectitudinea în administrarea justiției.

În conformitate cu opiniile exprimate mai sus, principiul enunțat implică: subordonarea statului față de regulile de drept, ceea ce presupune „adoptarea unei Constituții ce oferă o anumită schemă de organizare a autorităților și de coexistență a autorității cu libertatea”¹⁰; respectarea separației puterilor în stat; prevederea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor; instaurarea unei autentice și reale democrații; o ordine juridică ierarhizată și coerentă¹¹, care să situeze legea pe treapta cea mai de sus în

⁶ J.Chevallier, *L'État de droit*, Editions Montchrestien, E.J.A., Paris, 1999, p. 8

⁷ G.Vrabie, M.Bălan, *Organizarea politico-etatică a României*, Ed. Institutul European, Iași, 2004, p. 46

⁸ T.Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice*, Tratat elementar, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 1998

⁹ Roger Cotterell, *Legal and the image of legality*, în *Journal of Law and Society*, vol. 19, nr. 4, 1992, p. 412-413, apud la S.Popescu, *Statul de drept și cercetările socio-juridice contemporane*, în „Revista de Drept Public” ianuarie-iunie 1995, Ed. Atlas T and T, București, 1995

¹⁰ G.Vrabie, *Études de droit constitutionnel*, Ed. Institutul European, Iași, 2003 p. 186

¹¹ I.Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice*, Tratat, Ed. Europa Nova, București, 1996, p. 121

cadrul izvoarelor de drept; o strictă subordonare a organelor etatice unei ierarhii de norme¹²; stabilirea unor modalități greoaie de revizuire a Constituției¹³. De asemenea, s-a mai precizat că izvorul puterii într-un stat de drept trebuie să-și aibă reflectarea în voința suverană, liber exprimată a poporului¹⁴, în caz contrar punându-se serios problema fundamentării în mod democratic a organelor care exercită puterea în cadrul statului.

Vom analiza, în continuare, câteva dintre cerințele care se impun a fi respectate pentru a putea vorbi de existența unui stat de drept, așa cum rezultă atât din prevederile constituționale ale unor state din Uniunea Europeană, cât și din practica lor politică.

În **Germania**, Legea Fundamentală de la 1949 prevede aderarea acestui stat la Uniunea Europeană. Potrivit articolului 23, “pentru realizarea unei Europe Unite, Germania cooperează la dezvoltarea Uniunii Europene, promovează principiul statului de drept, principiul solidarității și garantează o apărare a drepturilor fundamentale în mod substanțial comparabilă cu această Lege Fundamentală”. Constituția, realizată din punct de vedere tehnic într-un mod remarcabil, are la bază trei idei forță¹⁵: stabilirea statului de drept, întărirea caracterului federal al Germaniei și organizarea unui stat pluralist, bazat pe mijloace care să evite instabilitatea guvernamentală. În acest sens, regimul parlamentar german este numit *raționalizat*, deoarece constituția a organizat un anumit număr de proceduri, urmărind să împiedice sau, în orice caz, să limiteze instabilitatea guvernamentală, ceea ce asigură, inevitabil, executivului o anumită influență asupra parlamentului¹⁶.

Articolului 28 consacră faptul că raporturile dintre Federație și landuri au la bază respectarea statului de drept, statuându-se că “ordinea constituțională în landuri trebuie să fie în concordanță cu principiile statului de drept republican, democratic și social, în spiritul acestei Legi Fundamentale”.

Exigențele principiului statului de drept reies și din alte norme constituționale. Astfel, din modul de repartizare a competențelor legislative, executive și jurisdicționale unor autorități statale distincte rezultă și faptul că în această țară se respectă separația puterilor în stat, existând și un control reciproc. Acesta din urmă este redat și prin existența în actul fundamental a unor dispoziții cu privire la moțiunea de neîncredere și moțiunea de cenzură constructivă (art. 67 și art. 68), precum și cu privire la răspunderea președintelui federal pentru violarea voluntară a Legii fundamentale sau a altei legi federale.

În aceeași ordine de idei, trebuie remarcat și faptul că în Titlul I din Legea Fundamentală sunt înscrise multiple drepturi și libertăți, însoțite de o serie de garanții constituționale.

O altă exigență care se impune în vederea respectării efective a statului de drept este și situarea legii în vârful ierarhiei izvoarelor de drept. Pentru a garanta respectarea ierarhiei

¹² C. Debbasch, J. Bourdon, J.M. Pontier, J.C. Ricci, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 3e édition, Ed. Economica, Paris, 1990, p.281

¹³ G.Vrabie, M.Bălan, *Organizarea politico-etatică a României*, Ed. Institutul European, Iași, 2004, p. 44

¹⁴ D.Mazilu, *Construcția statului de drept (Între deziderate și realități)*, în *Studii de drept românesc nr. 4, iul-dec 1998*, Ed. Academiei Române, București, 1998, p. 209

¹⁵ Ch. Debbasch, J. Bourdon, J.M. Pontier, J.C. Ricci, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 3e édition, Ed. Politica, Paris, 1990, p. 280

¹⁶ P. Pactet, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, 11e édition, Montchrestien, Paris, 1992, p. 186-187

normelor, Legea Fundamentală a prevăzut trei proceduri distincte: controlul abstract al normelor juridice, controlul concret al acestora și recursul constituțional.

Constituția **Austriei** din 1920 cu modificările ulterioare nu consacră direct principiul statului de drept, ci face referire la anumite cerințe ale acestui principiu. Din reglementările constituționale se deduce existența unei separații a puterilor în stat, ca și controlul reciproc dintre autoritățile statale. Astfel, pe de o parte, președintele federal poate dizolva Consiliul Național și, pe de altă parte, răspunde în fața Adunării Federale. Apoi, printr-o moțiune de cenzură adoptată de parlament în condițiile legii, Guvernul Federal poate fi demis (art. 68 al. 2). Titlul VI din Constituție cuprinde dispoziții cu privire la Curtea Constituțională care soluționează litigii privind constituționalitatea unei legi federale sau a unei legi adoptate de un land.

Drepturile și libertățile fundamentale nu sunt prevăzute într-un capitol separat, ci ele sunt inserate în alte reglementări cu valoare constituțională, anexate actului fundamental.

Constituția **Spaniei** din 1987 consacră în preambulul său “consolidarea statului de drept care asigură supremația legii, ca expresie a voinței populare”. Art. 1 prevede expres că Spania este un stat de drept democratic și social care promovează libertatea, dreptatea, egalitatea și pluralismul politic ca valori superioare ale ordinii sale juridice. De asemenea, sunt garantate principiul legalității, ierarhia normelor juridice, publicitatea normelor, responsabilitatea și interzicerea arbitrarului în activitatea puterilor publice. În Spania există o separație a puterilor în stat prin atribuirea funcțiilor legislativă, executivă și jurisdicțională unor organe distincte. În ceea ce privește controlul reciproc, parlamentul controlează activitatea guvernului, putând determina demisia acestuia prin solicitarea de către guvern a unui vot de încredere parlamentului sau prin adoptarea de către acesta din urmă a unei moțiuni de cenzură constructive. O altă modalitate de control a Parlamentului asupra Guvernului o constituie formarea unei comisii de anchetă de către fiecare Cameră sau de cele două Camere împreună, comisie ce va desfășura o activitate ce vizează o problemă de interes public ce are în vedere acțiunea Guvernului și cea a administrației (art. 76 din Constituție). Concluziile acestei comisii nu vor influența tribunalele și nici nu vor afecta deciziile judiciare. Cele două Camere ale Parlamentului, precum și comisiile acestora pot cere, prin intermediul președinților lor, informații Guvernului și departamentelor sale, ca și oricărei alte autorități de stat, precum și comunităților autonome (art. 109 din Constituție). Se remarcă, astfel, un control exercitat de Parlament nu numai asupra administrației, în general, ci și asupra comunităților autonome, ținând cont de faptul că Spania este un stat unitar descentralizat. Tot în cadrul procesului de informare a Parlamentului se prevăd în Constituție întrebările și interpelările ce pot determina adoptarea unei anumite poziții politice a Guvernului.

Controlul activității organelor comunităților autonome se exercită de: Tribunalul Constituțional în legătură cu constituționalitatea dispozițiilor lor normative ce au putere de lege; jurisdicția contencios-administrativă cu privire la administrația autonomă și la normele sale de reglementare (Curtea Supremă Administrativă); Curtea de Conturi cu privire la domeniile economice și bugetare.

Titlul I din Constituție prevede pe larg drepturile, libertățile, precum și îndatoririle cetățenilor.

Constituția **Portugaliei** din 1976 prevede în mod expres ca principiu fundamental “statul de drept democratic” fondat pe suveranitatea populară, pe pluralismul de opinie, pe organizarea politică democratică, pe respectul drepturilor și libertăților fundamentale și pe garantarea exercitării lor. Este de remarcat și faptul că noțiunea de “stat de drept democratic” este întâlnită doar în constituția acestui stat. Actul fundamental al Portugaliei instituie ca principii generale separația și interdependența puterilor în stat. Controlul reciproc, exigență intrinsecă a separației puterilor în stat, se concretizează în solicitarea de către guvern a unui vot de încredere parlamentului, precum și în adoptarea unei moțiuni de cenzură de către Adunarea Republicii Portugheze, ambele proceduri putând determina demiterea guvernului. În practică, se constată existența unei tendințe către un parlamentarism raționalizat¹⁷, care să asigure stabilitatea guvernamentală. De asemenea, există un Tribunal Constituțional ce efectuează controlul constituționalității legilor. Actele organelor administrative sunt verificate, în ultimă instanță de Tribunalul Suprem Administrativ (art. 211).

Titlul I și II reglementează drepturile, libertățile fundamentale și garantarea acestora, fiind stipulate și îndatoririle cetățenilor spanioli. Titlul III se referă la drepturile și obligațiile sociale, economice și culturale.

Este de remarcat și existența unei instituții speciale – “Provedor de Justiça” (care se apropie de “Avocatul poporului” din România sau de instituția “Ombudsman”-ului din statele nord-europene). Cetățenii pot prezenta reclamații acestui organism cu privire la acțiunile sau omisiunile puterilor publice. În constituție e stabilită o ierarhie a izvoarelor de drept, afirmându-se că “validitatea legilor și a celorlalte acte provenind de la organele statale sau de la regiunile autonome depinde de conformitatea lor cu Constituția”.

Constituția **Italiei** revizuită în 2001 nu folosește sintagma “stat de drept”, precizând doar că Italia este o republică democratică. Din reglementările constituționale rezultă existența separației puterilor în stat și controlul reciproc al autorităților de stat. În acest sens, sunt consacrate moțiunea de neîncredere ce determină demiterea Guvernului, precum și posibilitatea șefului de stat de a dizolva ambele Camere sau numai una dintre ele. De asemenea, interogarea, interpelarea și ancheta sunt „instrumente esențiale prin care Parlamentul își exercită funcția de inspecție sau de control”¹⁸. Trebuie remarcat faptul că există o Curte Constituțională competentă de a judeca litigiile privind constituționalitatea legilor și a actelor cu putere de lege adoptate de stat și de regiuni. Partea I din Constituție instituie drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor. Astfel, drepturile civile, etico-sociale, economice, politice sunt înscrise în titluri separate.

În Constituția **franceză** de la 1958 nu se precizează direct principiul statului de drept, ci se statuează doar că Franța este o “republică indivizibilă, democratică și socială” (art. 1). Dispozițiile actului fundamental reflectă, dar nu în mod direct, separația puterilor în stat prin competențele atribuite diferitelor autorități statale, existând, de asemenea, și un control reciproc al acestora. Astfel, președintele poate dizolva parlamentul; acesta din urmă, la rândul

¹⁷ J.Miranda, *Le régime politique du Portugal, în Les régimes politiques des pays de l’U.E. et de la Roumanie*, sous la direction de G.Vrabie, p. 311

¹⁸ P.Ciriello, *Le régime politique de l’Italie, în Les régimes politiques des pays de l’U.E. et de la Roumanie*, sous la direction de G.Vrabie, op. cit., p. 265

său, poate determina demiterea guvernului printr-o moțiune de neîncredere sau printr-o moțiune de cenzură. Funcția de control a legislativului asupra Guvernului se realizează și prin intermediul întrebărilor scrise, a întrebărilor orale, a întrebărilor de actualitate de miercuri după-amiaza, care permit parlamentarilor să interogheze pe miniștri cu privire la activitatea lor, utilizând prezența opiniei publice pentru a cere opiniei publice să sancționeze un guvern ce nu poate fi răsturnat¹⁹. În aceeași ordine de idei, se poate vorbi și de un control exercitat de legislativ asupra șefului de stat. În principiu, Președintele Republicii nu este răspunzător de actele îndeplinite în exercitarea atribuțiilor sale, cu excepția săvârșirii infracțiunii de înaltă trădare. Președintele este judecat de Înalta Curte de Justiție, care poate pronunța o sancțiune politică (demiterea Președintelui) sau o pedeapsă penală.

Verificarea constituționalității legilor se realizează de către Consiliul Constituțional. De asemenea, există un sistem judiciar administrativ competent în cazul litigiilor dintre indivizi, corporații publice și stat sau organele sale locale.

În Preambulul Constituției se prevede că “poporul francez își proclamă solemn atașamentul față de Drepturile omului și de principiile suveranității naționale, așa cum au fost definite de către Declarația din 1789”. Aderând la Uniunea Europeană (art. 88-1), Franța își exprimă adevărată, și în acest mod, față de principiul statului de drept.

Statul de drept a cunoscut în ultimele decenii o promovare impresionantă, nefiind o realitate intangibilă, ci o realitate cu un pronunțat caracter evolutiv. Concept creat și utilizat de juriști, statul de drept a depășit terenul arid al dogmaticii juridice, constituind, astfel, în mod frecvent, obiect al discursurilor politice și suferind, în același timp, un proces de mondializare²⁰. În acest sens, orice stat care se respectă și care dorește să adere la structuri supranaționale va trebui să aibă în vedere includerea în textele constituționale și realizarea efectivă a exigențelor unui stat de drept veritabil, exigențe expuse în mod detaliat în această lucrare.

Bibliografie

- Chevallier, J., *L'État de droit*, Editions Montchrestien, E.J.A., Paris, 1999
- Debbasch, Ch., Bourdon, J., Pontier, J.M., Ricci, J.C., *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 3e édition, Ed. Politique, Paris, 1990
- Deleanu, I., *Justiția constituțională*, Ed. Lumina Lex, București, 1995
- Deleanu, I., *Drept constituțional și instituții politice*, Tratat, Ed. Europa Nova, București, 1996
- Drăganu, T., *Drept constituțional și instituții politice*, Tratat elementar, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 1998
- Mazilu, D., *Construcția statului de drept (Între deziderate și realități)*, în *Studii de drept românesc nr. 4, iul-dec 1998*, Ed. Academiei Române, București, 1998
- Pactet, P., *Institutions politiques et droit constitutionnel*, 11e édition, Montchrestien, Paris, 1992
- Popescu, S., *Statul de drept și cercetările socio-juridice contemporane*, în „Revista de Drept Public” ianuarie-iunie 1995, Ed. Atlas T and T, București, 1995
- Tratat stabilind o Constituție pentru Europa*, publicat în „Jurnalul Oficial” nr.C 310 din 16 decembrie 2004
- Vrabie, G., Bălan, M., *Organizarea politico-etatică a României*, Ed. Institutul European, Iași, 2004
- Vrabie, G., *Études de droit constitutionnel*, Ed. Institutul European, Iași, 2003
- „*Les régimes politiques des pays de l'Union Européenne et de la Roumanie*”, sous la direction de Geneveva Vrabie, Ed. Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2002

¹⁹ D.Rousseau, *Le régime politique de la France*, în *Les regimes politiques des pays de l'U.E. et de la Roumanie*, sous la direction de G.Vrabie, p. 138

²⁰J.Chevallier, *op. cit.*, p. 13